

9.11.2022

Ympäristöministeriö
Suomen ympäristökeskus
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Museovirasto

Kulttuuriympäristön tiedonhallinnan tahtotila

1. Nykytilan kuvaus

1.1. Lähtökohdat

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan tässä tarkastelussa kokonaisuutta, johon hallinnonalojen vakiintuneen määrittelyn mukaisesti sisältyy arkeologinen kulttuuriperintö, rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema.

Kulttuuriympäristöasioiden ohjaus ja kehittämistehtävät kuuluvat ensisijaisesti Suomessa kahdelle ministeriölle. *Ympäristöministeriö* (YM) vastaa rakennettua kulttuuriympäristöä ja maisemaa koskevista linjauksista ja lainsäädännöstä. Ympäristöministeriön alainen *Suomen ympäristökeskus* (SYKE) on ympäristöalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Se hallinnoi muun ohella maisemiin ja rakennettuun ympäristöön liittyvää tietoa. *Opetus- ja kulttuuriministeriö* (OKM) vastaa kulttuuri-perintöalaa koskevista linjauksista ja lainsäädännöstä. Opetus- ja kulttuuriministeriön alainen *Museovirasto* (MV) vastaa viranomaisena muun muassa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan ympäristön, arkeologisen kulttuuriperinnön ja rakennusperinnön sekä kulttuuriomaisuuden suojelusta ja hallinnoi näihin liittyvää tietoa. Lisäksi viraston tehtävänä on tukea ja kehittää museoalaa valtakunnallisesti.

Metsähallitus, Senaatti-kiinteistöt ja Väylävirasto valtion suurimpina kiinteistönhaltijoina tallentavat hallinnoimiensa kohteiden ja alueiden tietoa. Alueellisista toimijoista tietovarantoja tuottavat ja ylläpitävät ELY-keskukset (ympäristövastuualueet), Suomenlinnan hoitokunta, alueelliset vastuumuseot, maakunnan liitot ja kunnat. Kulttuuriympäristötietoa tallennetaan myös muissa valtakunnallisissa tai alueellisissa organisaatioissa, kuten esimerkiksi Suomen yliopistokiinteistöt Oy:ssä, Suomen Kotiseutuliitossa, seurakunnissa ja muissa kirkollisissa yhteisöissä. Lisäksi kulttuuriympäristötietoa syntyy viranomaisprosessien ulkopuolella.

Kulttuuriympäristötiedolla ei ole vakiintunutta määritelmää, mutta tässä sillä tarkoitetaan eri muodoissa olevaa tietoa paikoista, alueista ja kohteista sekä kohdejoukkoja koskevia kuvauksia, määrittelyitä, merkityksiä ja arvoja. Kulttuuriympäristöihin liittyy myös tapojen, taitojen ja tarinoiden myötä aineettomia merkityksiä.

Laki julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019, tiedonhallintalaki) määrittelee perustason menettelytavat viranomaisten tiedonhallinnalle, yhteentoimivuuden ohjaukselle ja tietojen yhteiskäytön järjestämiselle. Tiedonhallintalain 6 §:n mukaan

kunkin ministeriön on omalla toimialallaan ylläpidettävä yleisiä linjauksia yhteisten tietovarantojen ja tietojärjestelmien yhteentoimivuuden edistämiseksi.

Koska ympäristöministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö vastaavat kulttuuriympäristöasioista yhdessä, edistämistehtävän tueksi on tarkoituksenmukaista muodostaa hallinnonalojen yhteinen tahtotila. Tahtotilan tarkoituksena on kuvata yleisellä tasolla lähtökohdat, tavoitteet ja toimenpiteet, joiden mukaisesti ympäristöministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön sekä niiden alaisten organisaatioiden vastuulla olevien kulttuuriympäristön tietojen yhteentoimivuutta ja yhteiskäyttöä kehitetään. Kulttuuriympäristötietojen kannalta yhteensopivuus ja tiedon sujuva liikkuminen ovat erityisen keskeisiä kahteen suuntaan: rakennetun ympäristön tietojen (YM) ja museoiden tietojärjestelmien (kokoelma- ja kohdetiedot) (OKM) välillä.

Ministeriöt ja virastot ovat kehittäneet kulttuuriympäristön tiedonhallintaa osana kulttuuriympäristöalan ohjausta ja kehittämistä. Tahtotilan määrittely erityisesti tiedonhallinnan osalta tuli ajankohtaiseksi, kun ympäristöministeriö käynnisti rakennetun ympäristön tiedonhallinnan yhteentoimivuutta edistävän Ryhti-hankkeen (2020-2024).¹ Hankkeen tavoitteena on toteuttaa pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukainen uusi rakennetun ympäristön tietojärjestelmä (RYTJ).² Järjestelmä muodostuu alueidenkäytön suunnitelmätietovarannosta ja rakennustietovarannosta.

RYTJ:n kulttuuriympäristötietoa koskevia tavoitteita on määritelty vaatimusmäärittelytyötä ohjaavassa [reunaehtodokumentissa](#). Reunaehtodokumentin mukaan RYTJ:n käyttöönoton jälkeen aletaan toteuttaa keskeisten kulttuuriympäristötietojen tietovarantoa. Reunaehtona on korvata SYKE:n ylläpitämä GISALU RYTJ:llä. GISALU on alueellisten ympäristökeskusten kaavoituksen ja rakentamisen sekä kulttuuriympäristönhoidon paikkatietojärjestelmä. GISALUsta saadaan myös suurin osa valtakunnallisen kaavoituksen seurantajärjestelmän tiedoista. Määrittelyssä oli myös varmistettava, että kaavoituksen seurannan edellyttämät tiedot saadaan tulevaisuudessa suoraan järjestelmästä.

Tätä varten ja yhteentoimivuuden varmistamiseksi ympäristöministeriö on tehnyt yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön, Suomen ympäristökeskuksen, ELY-keskusten, Museoviraston ja alueellisten vastuumuseoiden kanssa kulttuuriympäristöä koskevaa tietomalli- ja sanastotyötä Yhteentoimivuusallustalle.³ Työ aloitettiin vuonna 2020. Kulttuuriperintöalalla hyödynnetään sanasto- ja ontologiapalvelu

¹ <https://ym.fi/ryhti>

² <https://ym.fi/ryhti/ryti>

³ <https://dvv.fi/yhteentoimivuusalusta>

Fintoa, jossa julkaistaan mm. Museoviraston vastuulla olevaa museoalan sanastoa MAO/TAO.

Hallinnonalojen yhteistä tahtotilaa tarvitaan myös monien muiden ajankohtaisten lainsäädännön ja tiedonhallinnan kehittämishankkeiden tueksi. Niistä tärkeimpiä ovat maankäyttöä ja rakentamista koskevan lainsäädännön uudistaminen (YM)⁴ ja muinaismuistolain uudistamiseen liittyvä valmistelu (OKM)⁵. Luonnonsuojelulain uudistamisessa (YM) on tarkoitus säätää myös luonnonsuojelun tietojärjestelmäkokonaisuudesta ja siihen kuuluvista tiedoista, joihin sisältyisi muun muassa maisemia, perinnebiotooppeja ja valtionmaiden kulttuuriperintöä koskevaa tietoa⁶. Hallituksen esitys eduskunnalle luonnonsuojelulaiksi ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta on annettu eduskunnalle 12.5.2022.

1.2. Lainsäädäntö

Kulttuuriympäristön hoidosta ja suojelusta säädetään useissa eri laeissa, joista keskeisiä ovat perustuslaki (733/1999), museolaki (314/2019), maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999), laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010, rakennusperintölaki), muinaismuistolaki (295/1963), luonnonsuojelulaki (1096/1996), kirkkolaki (1054/1993) sekä laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006). Lainsäädännössä kulttuuriympäristön tiedonhallinnan vastuuta on osoitettu ympäristöministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonaloille sekä maakunnan liitoille ja kunnille. Kulttuuriympäristöä koskevaa tietoa esimerkiksi suojelukohteista tuotetaan ja käytetään useissa lakisäätöisissä viranomaisprosesseissa.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaiseen alueidenkäytön suunnittelujärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä maakunta-, yleis- ja asemakaava. Kulttuuriympäristöä koskevaa tietoa muodostuu ja sitä käytetään alueidenkäytön suunnittelussa sekä rakentamisen lupaprosesseissa. Valtioneuvosto päättää valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Maakunnan liitot vastaavat maakuntakaavoista ja kunnat yleis- ja asemakaavoista.

Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa edellytetään, että valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvojen turvaamisesta huolehditaan. Viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit, jotka koskevat valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita (VAMA2021), valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY) ja valtakunnallisesti merkittäviä ar-

⁴ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=YM014:00/2018>

⁵ <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OKM064:00/2020>

⁶ <https://ym.fi/hankesivu?tunnus=YM012:00/2020>



keologisia kohteita (VARK), muodostavat tietopohjan valtakunnallisten alueiden käyttötavoitteiden mukaisten kulttuuriympäristön arvojen huomioimiselle ja tulokset on otettava huomioon kaavoituksessa ja muussa alueidenkäytön suunnittelussa.

Myös maankäyttö- ja rakennuslain mukaisissa kaavojen sisältövaatimuksissa edellytetään, että kaavoja laadittaessa otetaan huomioon kulttuuriympäristön ja rakennetun ympäristön vaaliminen. Asemakaavan kohdalla säädetään myös, että rakennettuun ympäristöön liittyviä erityisiä arvoja ei saa hävittää. Lisäksi maankäyttö- ja rakennuslaissa edellytetään kaavojen ajanmukaisuuden arviointia ja tarvittaessa päivittämistä.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan ympäristöministeriölle kuuluu alueiden käytön suunnittelun ja rakennustoimen yleinen kehittäminen ja ohjaus. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus edistää kunnan alueiden käytön suunnittelun ja rakennustoimen järjestämistä. Maakunnan liiton tehtävänä on maakunnan suunnittelu sekä merialuesuunnittelu. Kunnan on puolestaan huolehdittava alueiden käytön suunnittelusta, rakentamisen ohjauksesta ja valvonnasta alueellaan sekä maapolitiikan harjoittamisesta. Tarkempaa sääntelyä tiedonhallinnasta ei maankäyttö- ja rakennuslaissa ole. (MRL/alueidenkäyttölaki muutokset päivitetään).

Rakentamislaki (laki eduskunnan käsittelyssä syksyllä 2022, päivitetään).

RYTJ-laki (laki eduskunnan käsittelyssä syksyllä 2022, päivitetään).

Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa säännellään alueiden käytön seurannan vastuusta. Ympäristöministeriön on järjestettävä alueiden käytön ja rakennetun ympäristön tilan ja kehityksen seuranta ja sen kannalta tarpeellisten tietojärjestelmien ylläpito. Maankäyttö- ja rakennusasetuksen nojalla maakunnan liiton tulee huolehtia maakunnan suunnittelun edellyttämästä kulttuuriympäristön tilan ja kehityksen seurannasta alueellaan. Samoin kunnan tulee huolehtia kaavoitus- ja rakennustoimen hoidon edellyttämästä kulttuuriympäristön tilan ja kehityksen seurannasta alueellaan. Kunnat ja maakunnan liitot ovat kulttuuriympäristöä koskevan tiedon keskeinen tuottaja ja käyttäjä maankäytön suunnitteluun liittyen.

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain nojalla tapahtuvaa rakennusperinnön säilyttämistä edistävät ja valvovat ELY-keskukset ja Museovirasto. Päätöksentekoprosesseista vastaavat ELY-keskukset, mutta tarkempaa sääntelyä niihin liittyvästä tiedonhallinnasta ei ole. Rakennusperintölain nojalla ympäristöministeriön tulee järjestää rakennusperintölain toimivuuden ja suojeltujen kohteiden tilan ja kehityksen valtakunnallisen seurannan kannalta tarpeellisten seurantajärjestelmien ylläpito. Seurannalla ei ole tarkempaa säädöspohjaa.

ELY-keskuksista annetun lain (897/2009) mukaan ELY-keskusten tehtäviin kuuluu muun muassa kulttuuriympäristön hoito, mutta laissa ei ole nimenomaisia sään-



nöksiä asiaan liittyvästä tiedonhallinnasta. ELY-keskusten sekä TE-toimistojen kehittämis- ja hallintokeskus (KEHA-keskus). KEHA-keskus hoitaa ELY-keskuksen myöntämän rakennusperinnön hoitoavustuksen maksamista, maksatuksen keskeytystä ja takaisinperintää koskevat tehtävät.

Merkittävä osa valtion omistamista vanhemmista rakennuksista, rakennusryhmistä ja rakennetuista alueista on suojeltu asetuksella (480/1985 ja 278/1965). Lisäksi vuonna 1998 allekirjoitetun valtakunnallisia rautatieasema-alueita koskevan nettelytapasopimuksen (Rautatiesopimuksen) osapuolina olivat ympäristöministeriö, Museovirasto, Väylävirasto, VR-yhtymä Oy, Valtion kiinteistölaitos (nykyinen Senaatti-kiinteistöt) ja Metsäntutkimuslaitos (nykyinen Luonnonvarakeskus). Rautatiesopimuksen mukaisten kohteiden tilan seurannasta ei ole sovittu eikä asiasta ole tarkempaa sääntelyä.

Suomen ympäristökeskuksen tehtävistä säädetään laissa Suomen ympäristökeskuksesta (1069/2009). Laissa olevat kirjaukset tiedonhallinnasta ja tehtävistä ovat yleispiirteiset (Suomen ympäristökeskuksen toiminta-ajatus ja tehtävät) eivätkä ne tarvittavissa määrin takaa kulttuuriympäristön tiedon tiedonhallintaa.

Museovirastosta annetun lain (282/2004) nojalla Museoviraston tehtävänä on huolehtia kulttuuriperinnön tutkimisesta kulttuuriperintöä koskevan tiedon tallentamisesta, säilyttämisestä ja käytettäväksi saattamisesta.

Museolain mukaan alueellisen vastuumuseon tehtävänä on toimia kulttuuriympäristön, erityisesti rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön asiantuntijana sekä kehittää ja edistää kulttuuriympäristötiedon digitaalista tallentamista ja saatavuutta. Myös osalla valtakunnallisista vastuumuseoista on kulttuuriympäristöön liittyviä asiantuntijatehtäviä ja tietoaineistoja. Myös niiden tehtävänä on museolain mukaan edistää erikoisalansa kulttuuriperinnön tallentamista ja digitaalista saatavuutta. Laissa ei ole tiedonsaantiin liittyviä oikeuksia ja velvoitteita koskevia säännöksiä.

Muinaismuistolain mukaan Museovirasto on kiinteiden muinaisjäännösten suojelusta vastaava lupa- ja valvontaviranomainen. Laissa ei ole kirjauksia tiedosta tai tiedonhallinnasta, mutta Museovirasto on jo 1990-luvulta lähtien pitänyt yllä valtakunnallista muinaisjäännösrekisteriä, johon tallennetaan arkeologisia kohteita koskevaa tietoa.

Evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen kirkon lainsäädännön piiriin kuuluvista suojelukohteista tiedot ovat ao. kirkkokuntien hallussa. Kirkkolaki ja ortodoksisesta kirkosta annettu laki eivät sisällä yleislainsäädäntöä tarkempaa sääntelyä suojelukoh-
teiden tiedonhallinnasta.



Maisemia ja kansallisia kaupunkipuistoja koskeva sääntely on toteutettu maankäyttö- ja rakennuslaissa sekä luonnonsuojelulaissa. (Luonnonsuojelulaki on eduskunnan käsittelyssä syksyllä 2022, päivitetään syksyllä.)

Metsähallituksesta annetun lain mukaan Metsähallituksen julkisia hallintotehtäviä ovat luonnon virkistyskäyttöön liittyvien luonto- ja retkeilypalvelujen tuottaminen sekä kulttuuriomaisuuden vaaliminen. Tarkempaa sääntelyä tiedonhallinnasta laki ei sisällä.

Väylävirastosta annetun lain mukaan väylävirasto vaalii ja hoitaa hallinnassaan olevia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kiinteistökohteita, kulttuuriympäristöjä ja kulttuuriomaisuutta. Tarkempaa sääntelyä tiedonhallinnasta laki ei sisällä.

1.3. Kulttuuriympäristön tietovarannot ja tietojärjestelmät

Liitteessä 3 on kuvattu RYTJ:n ja kulttuuriympäristön tiedonhallinnan yhteentoimivuuden kannalta keskeiset viranomaisten tietovarannot taulukkomuodossa.

Suomen ympäristökeskus SYKE ja ELY-keskusten ympäristövastualueet

Suomen ympäristökeskus vastaa pääosin ympäristöhallinnon tietojärjestelmien, tietovarantojen ja tietopalveluiden kehittämisestä ja ylläpidosta. Valtaosa tietovarannoista on tallennettu koko ympäristöhallinnon käyttöön kehitettyyn ympäristötiedon hallintajärjestelmään. Ympäristötietovarannot ovat koko ympäristöhallinnon käytössä ympäristötietojärjestelmien ja paikkatieto-ohjelmistojen kautta. Avoimet tietovarannot ovat käytettävissä SYKEN avoin tietopalvelun (www.syke.fi/avoin-tieto) kautta. Liiteri on elinympäristön tieto- ja analyysipalvelu, joka kokoaa yhteen useita rakennettua ympäristöä ja kaavoitusta koskevia paikka- ja tilastotietoja. Aineistoja ja järjestelmiä käytetään seurannan lisäksi myös tutkimus- ja kehittämissankkeissa. Ympäristöhallinnon paikkatieto- ja kaukokartoitusaineistot sekä tietojärjestelmät on kuvattu SYKE:n metatietopalvelussa.

Ympäristöhallinnon tietovarantoja tuottavat ja käyttävät myös ELY-keskusten ympäristövastualueet. ELY-keskuksissa tallennetaan kuntakaavoitukseen, rakentamiseen sekä rakennusperinnön suojeluun ja hoitoon liittyviä aineistoja kuntakaavoituksen ja kulttuuriympäristön paikkatietojen järjestelmään (GISALU). GISALU-järjestelmään tallennetaan mm. tiedot rakennussuojelulainsäädännön mukaisista suojelupäätöksistä (mukaan lukien valtioneuvoston asetuksella suojellut sekä varjellut kohteet) sekä rakennusperinnön hoitoavustuksista. Aineistojen valtakunnallisesta koonnista ja jakelusta vastaa SYKE. Aineistoja käytetään lähteenä moniin valtakunnallisiin tarkasteluihin, mm. kaavoituksen vuositilastointiin ja asemakaavoituksen seurantaan. Kukin ELY-keskus hallinnoi ja muokkaa oman toimialueensa aineistoja. Aineistot ovat avoimesti katsottavissa Karpalo-karttapalvelussa



ja elinympäristön tietopalvelu Liiterissä. SYKE vastaa myös rakennetun kulttuuriympäristön suojelukohteiden (erityislaeilla suojellut) INSPIRE-direktiivin mukaisesta aineistosta ja rajapinnasta. Aineisto sisältää Museoviraston tuottamat tiedot suojelluista kirkoista.

ELY-keskuksissa on tallennettu myös muuta tietoa kulttuuriympäristöistä, esimerkiksi inventointihankkeiden yhteydessä, mutta niiden kattavuus vaihtelee. Muutamissa ELY-keskuksissa on tallennettu tietoja rakennuskannan maakunnallisista tai paikallisista inventointikohteista. GISALUun oli 2013 mennessä tallennettu kaikkiaan noin 20 000 rakennusta tai rakennusryhmää, lähes kaikki hankkeissa tallennettuja paikallisia kohteita. Aineistoja ei päivitetä säännöllisesti eikä kattavasti.

Herttaan sisältyy myös luonnonsuojeluasetuksen mukaisia tietojärjestelmiä ja aineistoja. Kulttuuriympäristöihin liittyviä aineistoja Hertassa ovat muun muassa valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja maisemamaakunnat sekä kansallispuistot. Kansallisia kaupunkipuistoja koskeva aineisto saadaan kunnista.

Museovirasto

Museovirasto ylläpitää kulttuuriympäristön tietojärjestelmää, joka muodostuu erilaisista kulttuuriympäristötietoon liittyvistä rekistereistä tai tietokannoista. Osa aineistoista on pysyviä, osa jatkuvasti päivitettäviä. Järjestelmään sisältyvät omina kokonaisuuksinaan muinaisjäännösten suojeluun ja hoitoon liittyvät kohderekisterit muinaisjäännösrekisteri ja hoitorekisteri sekä kokoelmiin kuuluvien arkeologisten löytöjen diaari. Rakennusperintörekisteriin on tallennettu tietoja erityisesti rakennusperintölailla, asetuksella ja kirkollisella lainsäädännöllä suojelluista kohteista, Rautatiesopimuksen mukaisista kohteista sekä muista Museovirastossa viranomaiskäsittelyssä olleista kohteista.

Tietojärjestelmään sisältyy myös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventointi (RKY), jolla on oma avoin palvelunsa. Kulttuuriympäristön tietojärjestelmässä on myös tietoja tutkimushankkeista, arkeologisista ja rakennetun ympäristön tutkimusraporteista sekä piirustuksista. Kulttuuriympäristöä koskevaa kuva-aineistoa on tallennettu myös museoiden kokoelmahallintaa varten kehitettyyn MuseumPlus-järjestelmään, jonka aineistoja julkaistaan Finnassa.

Museoviraston ylläpitämät tiedot ovat avoimesti saatavana Kulttuuriympäristön palveluikkunassa. Aineistojen paikkatietoja (suojellut muinaisjäännökset, suojeltu rakennusperintö, RKY – valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt) voi ladata maksutta latauspalvelusta tai käyttää avoimia rajapintoja. Kohdetietoja voi selata myös Liiterissä ja Paikkatietoikkunassa sekä muissa palveluissa. Museoviraston ylläpitämään Museoverkkoon sisältyy tietojärjestelmän suljettu ekstranet-palvelu, joka on tarkoitettu kulttuuriympäristöasioista vastaaville viranomaisille ja laitoksille. Palvelu on maksuton, mutta edellyttää käytösopimusta.



Metsähallitus

Metsähallitus on valtion kiinteistöhallintayksikkö ja sen hallinnassa on maaomaisuuden hallinnan myötä useita rakennusperintökohteita, muinaisjäännöksiä, linnoituksia ja muita kulttuuriympäristökohteita. Metsähallituksen tietovarantoja tuotetaan ja käytetään maa- ja vesiomaisuuden ja kiinteistövarallisuuden hallintaan, luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä luontotyyppien ja lajien suojelun tarpeisiin. Metsähallitus ylläpitää ULJAS-tietojärjestelmäkokonaisuutta, jolla tallennetaan, käytetään ja hallitaan suojelualueisiin liittyviä tietoaineistoja (suojelualueetiedot, niihin liittyvät luontotyyppi-, lajisto- reitti- ja rakennelmatiedot) sekä tehdään suojelualueisiin ja niiden käyttöön ja hoitoon liittyvää suunnittelua. ULJAS-järjestelmässä on eräiltä osin myös suojelualueiden ulkopuolista tietoa, kuten tietoja perinnebiotooppi-inventoinneista (SAKTI) ja lajien havaintopaikkatietoja. ULJAS-kokonaisuuden osat ovat myös muiden valtion luonnonsuojeluhallinnon toimijoiden käytettävissä. Kulttuuriympäristötiedon kannalta merkittävimpiä ovat metsätalousmaiden ja suojelualueiden inventoinnissa sekä alueiden hoidon ja käytön yhteydessä tuotetut tietovarannot, joihin sisältyy runsaasti tietoa muun muassa kulttuuriperintökohteista. Niiden tiedot tallennetaan rakenteiden, reittien ja arkeologisten kohteiden tietojärjestelmään (PAVE), jolla hallitaan palveluvarustukseen kuuluvien rakenteiden ja reittien, rakennusten ja arkeologisten kohteiden tietoja. PAVella laaditaan myös palveluvarustukseen liittyvät toimenpidesuunnitelmat.

Alueelliset vastuumuseot

Suomessa on vuonna 2022 yhteensä 22 kulttuuriympäristötehtävää hoitavaa alueellista vastuumuseota. Useimmilla museoilla on käytössään jokin kulttuuriympäristön tietojärjestelmä. Järjestelmiä käytetään pääasiassa rakennetun kulttuuriympäristön tiedon tuotantoon ja inventointiaineistojen tallentamiseen. Tietoja hyödynnetään erityisesti viranomaistoiminnassa (suojelu, seuranta, alueidenkäytön suunnittelu, purkamis- ja rakennuslupien perusteet) ja kohteiden hoidossa (korjaussuunnitelmat ja -avustuskohdeiden valvonta) sekä kokoelmahallinnassa. Monissa museoissa järjestelmää voivat käyttää myös muut aluetason toimijat kuten maakunnan liitto tai ELY-keskus. Joissakin museoissa myös inventointeja toteuttavilla toimijoilla on mahdollisuus tallentaa esimerkiksi kaavaselvitysten tietoja suoraan järjestelmiin. Alueelliset vastuumuseot käyttävät aktiivisesti Museoviraston järjestelmiä ja palveluita. Lähes kaikkien museoiden arkeologit päivittävät Museoverkon kautta muinaisjäänösrekisteriin oman toimialueensa muinaisjäännöksiä ja arkeologisia kohteita koskevaa tietoa.

Kunnat

Kunnat tuottavat ja käyttävät kulttuuriympäristötietoa sekä alueidenkäytön ja kaavoituksen järjestelmissä että muun muassa kulttuuritoimessa. Kulttuuriympäristöä



koskevat kaavatiedot, esimerkiksi suojelumerkinnot sisältyvät kaavojen paikkatietoaineistoon. Erillisiä suojelukohderekistereitä pidetään yllä vain harvoissa kunnissa. Kaavoitukseen liittyvissä selvityksissä kohteista tallennetaan tietoa erilaisiin alueellisiin tai valtakunnallisiin järjestelmiin, joita kuntien ohella pitävät yllä muun muassa maakunnan liitot, ELY-keskukset tai yksittäiset hankkeet. Kunnat toimittavat lakisääteisesti kaikista asemakaavoistaan perustiedot SYKELLE. Suojelun osalta tiedot eivät ole kattavia eikä seurantajärjestelmässä ole ollut mekanismeja puuttuvien tietojen toteamiseen.

Maakunnan liitot

Maakunnan liitot ovat olleet merkittävä maakunnallisten inventointien toteuttaja. Liitot säilyttävät omassa toiminnassaan tuottamiaan kulttuuriympäristöaineistoja. Liitot käyttävät kulttuuriympäristötietoja strategisen suunnittelun ja aluekehittämissankkeiden pohjana sekä maakuntakaavoituksessa. Kaavoitukseen liittyvät kohdekuvaukset ovat pääasiassa paikkatietomuodossa. Osa liitoista on ottanut käyttöön kulttuuriympäristön tiedonhallintaa varten alueellisten vastuumuseoiden kanssa yhteisen tietojärjestelmän. Osa maakunnan liittojen aineistoista on tallennettu ELY-keskuksissa GISALUn rakennusinventointien tietoihin. Maakuntakaavojen kulttuuriympäristömerkintöjä koskevat tiedot ovat saatavilla Lounaistieto-palvelusta, poislukien Uudenmaan ja Pirkanmaan liiton tiedot.

1.4. Nykytilan ongelmat ja kehittämistarpeet

Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä ympäristöministeriö ovat yhdessä laatineet ja toteuttaneet ensimmäisen valtakunnallisen kulttuuriympäristöstrategian vuosina 2014–2020. Strategiassa kulttuuriympäristöä koskevan tiedon tavoitetilaa ja kehittämistarpeita on kuvattu seuraavasti: ”Lisätään kulttuuriympäristöä koskevan tiedon yhteentoimivuutta, saatavuutta, kattavuutta ja käytettävyyttä niin, että kansalaiset saavat helposti haluamaansa tietoa kulttuuriympäristöstä ja että tieto vastaa myös elinkeinoelämän tarpeisiin. Nopeutetaan kulttuuriympäristöä koskevan tiedon digitalisointia.” Strategian toimeenpanon arvioinnin (2021) mukaan kulttuuriympäristötietoa on aikaisempaa enemmän saatavana, mutta puutteena on edelleen koettu tiedon laatu, hajanaisuus sekä tietojärjestelmien riittämätön yhteentoimivuus.

Kulttuuriympäristön tiedonhallinnan nykytilaan vaikuttavat lainsäädäntö, toimijat, prosessit, tietojärjestelmät ja palvelut. Toiminnan ja vastuiden jakautuminen monelle taholle on hajauttanut myös tiedon hallinnoinnin, ja osaltaan johtanut erillisiin tietojärjestelmiin ja hitaaseen järjestelmäkehitykseen. Tällä hetkellä kattavan kulttuuriympäristön kokonaiskuvan saamiseksi tulee toimijan käyttää yhtäaikaista lä-



hes kaikkia tässä muistiossa tunnistettuja järjestelmiä ja tietokantoja. Kulttuuriympäristöä tai organisaatioita koskevassa lainsäädännössä on harvoin kirjauksia tiedosta, tiedonhallinnasta tai tiedonsaantiin liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista.

Kulttuuriympäristöä koskevalle tiedolle on myös ominaista, että toimijat käsittelevät samaa kohdetta koskevaa tietoa erillisissä, omissa prosesseissaan ja järjestelmis-
sään. Tietoja tallennetaan päällekkäisesti ja osin eri tavoin ja perustein. Tiedon seuranta varten viranomaisiin on muodostunut useita päällekkäisiä rekistereitä (SYKE, Museovirasto ja alueelliset vastuumuseot). Tiedosta ei kuitenkaan ole säädetty lainsäädännössä, eikä esimerkiksi Museoviraston ylläpitämällä muinaisjään-
nösrekisterillä ole juridista asemaa. Rekisteriä päivitetään jatkuvasti, mutta se ei ole ajantasainen eikä kattava.

Kulttuuriympäristön tietojärjestelmissä käytetyt käsitteet ovat kirjavia ja usein alu-
eellisesti tai temaattisesti painottuneita. Tavallisesti vain osa tiedosta on rakentei-
sessa muodossa ja suorana hyödynnettävissä. Tietoja päivitetään tavallisesti osana asiantuntija- ja viranomaistoimintaa, mutta käytännön prosessien vuoksi tie-
toaineiston laadussa, eheydessä ja ajantasaisuudessa on puutteita. Tiedon laatua ei yleensä arvioida tai seurata systemaattisesti. Poikkeuksena voidaan mainita Metsähallituksessa viime vuosina käyttöön otettu laatumalli.

Monet kulttuuriympäristötiedon tallennukseen tarkoitetut järjestelmät ovat sekä tek-
nisesti että tietosisällöllisesti vanhentuneita. Järjestelmien nykyinen tietorakenne ei
yleensä täytä kaikkia yhteentoimivuuden sekä henkilötietojen suojan ja käsittelyn
vaatimuksia. Aineistoja on tallennettu pitkän ajan kuluessa ja tavallisesti oman toi-
minnan yhteydessä, mikä on otettava huomioon niiden yhteiskäyttöä tai avaamista
suunniteltaessa. Järjestelmät sisältävät yleensä käyttöönoton jälkeen koottua tie-
toa. Systemaattinen takautuva syöttö on käytännössä mahdollista yleensä vain
poikkeustapauksissa, esimerkiksi kulttuuriperinnön digitointiin myönnettyjen avus-
tusten ansiosta tai hankkeiden yhteydessä.

Museoiden tietoa ja digitalisaatiota koskevat valmiudet ovat vielä hyvin vaihtelevia.
Kaikissa museoissa, joilla on kulttuuriympäristöön liittyvä tehtävä, ei ole tällä het-
kellä kulttuuriympäristön tietojärjestelmiä, mikä vaikeuttaa lain tarkoittamien tehtä-
vien toteuttamista. Toisaalta museoilla voi myös olla vaikeuksia saada käyttöönsä
asiantuntijatehtävien hoidon kannalta olennaisia aineistoja kattavasti toimialu-
eensa kunnista, mikä heikentää mahdollisuuksia kohteiden tilan seurantaan. Tie-
don tuottajilta puuttuu väline ja velvoite aineiston tuottamiseen tietokantamu-
dossa.



2. Tavoitteena yhteinen tieto ja yhteentoimivuus

2.1. Tavoitetila

Tavoitetilana on, että eri hallinnonaloilla tuotettava kulttuuriympäristötieto tuotetaan yhteentoimivasti, on hyödynnettävissä eri järjestelmissä ja palveluissa sekä muodostaa yhteisen kokonaisuuden.

Keskeistä tavoitetilan onnistumiselle on tuoda eri hallinnonalojen kulttuuriympäristön tietovarannot osaksi rakennetun ympäristön tietojärjestelmää (RYTJ).

Ympäristöhallinnon kulttuuriympäristötiedoista muodostetaan tietovaranto RYTJ:n osaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan ja muiden keskeisten toimijoiden järjestelmiä kehitetään siten, että niiden kulttuuriympäristötieto näytetään rakennetun ympäristön tietojärjestelmässä rajapintojen kautta.

Tavoitetilan toteuttaminen

Tavoitetilan toteuttamiseen tarvittavan tiekartan laatimista ja toimenpiteiden koordinoitua varten perustetaan kulttuuriympäristön yhteentoimivuuden tiedonhallintaan ryhmä. Ryhmässä ovat edustettuina ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto, alueelliset vastuumuseot, ELY-keskukset, Suomen ympäristökeskus, Suomenlinnan hoitokunta, Väylävirasto ja Metsähallitus sekä muut tarpeelliseksi katsotut tahot.

SYKE vastaa ympäristöhallinnon kulttuuriympäristön tietovarannon perustamisesta, ylläpidosta ja tietojen luovuttamisesta.

Ympäristöministeriö ja opetus- ja kulttuuriministeriö sitoutuvat edistämään tahtotilaa ja siihen liittyviä toimenpiteitä. Tavoitetilan toteutumista edistävät toimenpiteet otetaan huomioon tulosohejauksessa sekä toiminta- ja taloussuunnittelussa.

Kulttuuriympäristön tahtotilan toteutuksen kannalta keskeiset tiedot ja tietovarannot on listattu liitteessä 3. Kulttuuriympäristön kannalta keskeiset tiedot ja tietovarannot toteutetaan liitteen 3 mukaisesti.

Tavoitteet ja toimenpiteet tavoitetilan toteuttamiseksi:

- Tehdään tekniseen toteutukseen tarkempi määrittelytyö hallinnonaloilla tuotettavan kulttuuriympäristötiedon kokonaisuudesta eri järjestelmissä sekä liitos RYTJhin. (toimenpide)
 - Luodaan menettelyjä ja ratkaisuja valtakunnallisten ja alueellisten kulttuuriympäristötoimijoiden tiedon tallennukseen, jakamiseen, seurantaan ja tietojen yhteiskäyttöön RYTJ:ssä. Varmistetaan, että



alueiden käytön prosesseissa syntyvät lähtötiedot saadaan kulttuuriympäristötoimijoiden käyttöön. (tavoite)

- Varmistetaan, että tietojärjestelmissä on käytössä pysyvät valtakunnalliset yksilöivät tunnukset. Linkitetään maiseman, arkeologisen kulttuuriperinnön, rakennusperinnön ja rakennetun kulttuuriympäristön tiedot yksilöivien tunnusten avulla valtakunnallisiin tietojärjestelmiin, kuten rakennetun ympäristön tietojärjestelmään (RYTJ) ja kansallinen maastotietokantaan (KMTK). (tavoite ja toimenpide)
- Kohdetiedoista on voitava irrottaa rahoitus- ja henkilötiedot. (toimenpide)
- Jatketaan kulttuuriympäristöä koskevan tiedon digitalisointia sekä kehitetään sen saatavuutta ja käytettävyyttä kansalaisten, viranomaisten ja elinkeinoelämän tarpeisiin. (tavoite)
- Sitoudutaan yhteentoimivuuden tiedonhallinnan ryhmän kautta yhteentöimivuustyöhön ja Yhteentoimivuusalustan käyttöön sekä yhteentoimivuusvaatimusten huomioon ottamiseen järjestelmähankinnoissa. (tavoite)
- Laaditaan uudet tiedot yhteentoimivasti sekä huolehditaan olemassa olevien tietojen sisällön ja teknisen laadun perusparannuksesta. Varmistetaan, että yhteentoimivuuden edellyttämät ydintiedot (tunnistetiedot ja paikatiedot) ovat tietomallien mukaisia, koneluettavia, ajantasaisia sekä alueellisesti ja temaattisesti kattavia. (tavoite)
- Kehitetään ja vahvistetaan kulttuuriympäristön tietomalli. Jatketaan tietomalli- ja sanastotyötä päivittämällä muita kulttuuriympäristön kannalta keskeisiä tietomalleja, alan sanastoa ja käsitteistöä sekä ontologioita. (toimenpide)
- Laaditaan laatu- ja elinkaarisäännöt sekä soveltamisprofiilit tietomalleille. (toimenpide)
- Päivitetään kulttuuriympäristön tilan seurantateemat ja indikaattorit. (toimenpide)

Tavoitetilä toteutetaan vaiheittain sekä tietovarantojen, tietojärjestelmien ja lainsäädännön osalta, jotta varmistetaan katkeamaton kulttuuriympäristön tiedon saatavuus yhteiskunnan eri toimintoihin. Muutos toteutetaan liitteenä 1 olevan yhteisen tiekartan mukaisesti. Tavoitetilää ja tiekarttaa täydennetään ja tarkistetaan vuoden välein kulttuuriympäristön tiedonhallinnan ryhmässä.



2.2. Muutostarpeet lainsäädäntöön

Suomen ympäristökeskuksesta annetun lain osalta tahtotilana on uudistaa lakia siten, että ympäristöhallinnon kulttuuriympäristön tiedonhallinnan vastuu olisi Suomen ympäristökeskuksen.

Rakennusperintölain mukaisen tiedon tallennuspaikka tulisi harkita uudelleen niin että se pohjautuu ELY-keskuksissa syntyvään tietoon ja tukee kulttuuriympäristön ja alueidenkäytön seurantaa. Rakennusperintölakiin tarvittaisiin muutos suojelutiedon digitaalisuudesta ja rakenteisesta muodosta. Lakiin lisättäisiin velvoite hankkia suojellulle kohteelle pysyvä rakennustunnus. Suojelupäätöstiedon tulisi kohdistua RYTJ:ssä olevaan kohdetietoon tai Kansallisen maastotietokannan kohteisiin, sillä rakennusperintölailla voidaan suojella rakennusten lisäksi esimerkiksi rakennelmia, pihapiirejä ja puistoja.

Selvitetään mahdolliset muutostarpeet maankäyttö- ja rakennuslakiin ja luonnon-suojelulakiin. Varmistetaan maiseman ja kansallisten kaupunkipuistojen osalta tiedon yhteentoimivuus ja koordinaativastuu. Sanastojen ja tietomallien yhteentoimivuus rakennetun ympäristön tietokomponenttien kanssa varmistetaan ja rakennetun ympäristön kokonaisarkkitehtuurikuvauksessa huomioidaan maisema-asiat ja kansalliset kaupunkipuistot.

Muinaismuistolain osalta lain kokonaisuudistuksen yhteydessä selvitetään tarve ja mahdollisuus säännellä tietojen tallennuksesta ja välittämisestä yhteentoimivalla tavalla sekä toteutetaan sääntely.

Museolaista puuttuu tiedonsaantioikeuksia ja tiedonsaantivelvoitteita koskeva sääntely. ALVA-museoiden tiedonsaannin tulisi olla sellainen, että se mahdollistaa myös säätiöpohjaisten museoiden lakisääteisten tehtävien hoidon. Selvitetään tarpeet säätää ALVA-museoiden tiedonsaantioikeuksista ja -velvoitteista lainsäädännössä.

Kirkollisen rakennusperinnön osalta selvitetään yhteistyössä kirkkokuntien kanssa mahdollisuudet kehittää niiden sähköisistä kiinteistönhallintajärjestelmistä yhteentoimivia valtion perusrekisterien ja rakennetun ympäristön tietojärjestelmän kanssa.

Liitteet

Liite 1. Tiekartta kulttuuriympäristön tiedonhallintaan (laaditaan tahtotilan mukaiseksi)

Liite 2. Hanke-ehdotus: Yhteentoimiva SYKE:n ylläpitämä Rakennetun kulttuuriympäristön tietovaranto -hanke (täydennetään syksyllä).



Liite 3. Kulttuuriympäristön tiedonhallinnan yhteentoimivuuden kannalta keskeiset tietovarannot ja tietoaineistot 2022. Taulukko.



Liite 1. **Tiekartta kulttuuriympäristön tiedonhallintaan (laaditaan tahtotilan mukaiseksi)**



Liite 2. Hanke-ehdotus (TIHA)

